

“Téchne - poíesis - prâxis - dýnamis - phainómenon - lógos - hermeneía”

BORUT PIHLER

POVZETEK

V pričujočem tekstu smo poskušali osmisliti problem "hermeneie", oziroma hermenevtičnega skozi oblikovanje njenih kategorialnih možnosti v zgodovini metafizike takó, da smo izpostavili tista mesta, ki so za njeno kategorialno strukturiranje osrednjega pomena, po drugi strani pa smo poskušali nakazati tiste prelome, ki so vodili v smer njenega ontološkega razvijanja: dozdevna kategorialna tujost ontološkemu vodi dejansko tja, kjer stopi njena diskurzivnost na mejo, ki jo naznači Martin Heidegger s svojo mislijo ontološke difference, Derrida pa domisli skozi koncept sledi, skozi koncept, ki ni več koncept, in sicer takó, da s privzemanjem Heideggrovega premisleka o hkratnem vpisu in izbrisu sledi, ki je še vedno zavezan jeziku in "logosu" metafizike, vpiše razliko ("différance"), ki se diferira in je misljiva kot vpis, kot pisava.

ABSTRACT

"TÉCHNE - POÍESIS - PRÂXIS - DÝNAMIS - PHAINÓMENON - LÓGOS - HERMENEÍA"

In the present text we tried to give meaning to the problem of hermeneutics by shaping its categorical possibilities in the history of metaphysics in such a way that we exposed points which are of central importance for its categorical structuring, while on the other hand we tried to indicate those turning points which lead toward its ontological development: the apparent categorical strangeness leads the ontology to the point where its discursiveness reaches a limit, which Martin Heidegger marks with his idea on ontological differences, while Derrida completes the idea through the concept of a trace, through a concept which is no longer a concept, that by assuming Heidegger's consideration on the inscribing and obliterating of the traces which are still tied to the language and the "logos" of metaphysics, he thus registers the difference (la différence) which varies and is thought of as inscription, as writing.

"Créer, c'est toujours produire des lignes et des figures de différenciation".

Gilles Deleuze

V študiji, ki je bila posvečena lógosu kot kategorialni formi (KF), in ki je izhodiščno poskušala nakazati zgodovinsko rekonstrukcijo tistega, kar se je v zgodovini zahodnoevropskega mišljenja kot lógos pojavljalo, smo ob koncu napisali naslednje: Derridajevo branje Heideggra je v zvezi z našim problemom **lógosa** še posebej simptomatično v njegovi študiji "**souśa in grammé**": Derrida precizira dvoje fundamentalnih motivov, ki ga vodita v teh razmišljanjih: (1) - da velja spraviti v jasno luč Heideggrovo vprašanje po "**Anwesenheit**" kot onto-teološke opredelitve smisla biti; (2) - po drugi strani hoče Derrida naznačiti smer, ki je Heidegger ni razprl: to naj bi bil skrit prehod, ki povezuje problem "**Anwesenheit**" s problemom zapisane sledi. - Oba problema sta medsebojno povezana, pomembno pa je, da se znotraj njunega razreševanja dogaja hkrati nekaj, kar je vezano na usodo "**lógosa**"; če sta "**ousía**" in "**grammé**" pojma, ki se ju da homologno interpretirati kot "**bit**" in "**čas**", je očitno, da je ujet heideggrovski premislek ontološke difference kot poskus sestopa v temelje **metafizike** in njenega preseganja v "**lógos**" in ne njegovega "**ukinjanja**" ali celo preseganja. "**Lógos**" jè, vprašljiva je njegova ekskluzivna dominacija: v tem kontekstu dobi nov pomen sáma "**logomahija**". - Če je **razumevanje fenomena** možno zgolj v luči **logosa**, če se "**phainómenon**" razodeva "**hermenei** zgolj v osvetljavi "**logosa**", velja premisliti na tem mestu, če že vemo, kaj je fenomen in kaj je lógos, naravo **hermeneie**.

Tudi na tem mestu bo za nas, kakor v ostalih študijah, izhodišče historično razvijanje in konceptualiziranje te kategorialne forme; pomeni, da nam na tem mestu ne gre za restavriranje zgodovine hermenevtike, pač pa za dojetje tistega, kar predstavlja kot "**hermeneía**" pogoje njenih možnosti. - Naj kljub temu nanizamo nekatere zgodovinske aspekte njenega nastajanja.

Če je pomen "**hermeneie** izhodiščno vezan na tisto, kar lahko imenujemo naznanjanje, tolmačenje, prevajanje, pojasnjevanje, **interpretiranje**, (raz)umevanje in razlaganje, **dojemanje** in **dokazovanje**, je mitološko vezana hermeneía na zaposlitev grškega boga Hermesa, ki je bil pooblaščen, da je kot božji sel prinašal in delal razumljiva ljudem naznanila bogov. V najkrajši možni obliki je funkcijo hermeneie označil Hans-Georg Gadamer v geslu **Hermeneutik** (*Historisches Wörterbuch der Philosophie*, Band 3, Basel 1974): **prenesti nek smiselnotni sklop iz tujega sveta v svoj lastni** - (HWdPh, 3, 1061). V trenutku, ko je stvar takó opredeljena, postane očitno, da je naloga hermeneie vezana ontološko na jezik, medtem ko je njen izvorni pomen zavezan tistemu, čemur se nemško reče "**Aussage von Gedanken**". Pomenski obseg pa je širši, vezan na besede kot *Äusserung* - izjava, *Erklärung* - pojasnitev, *Auslegung* - razlaga in *Übersetzung* - prevod. Če je funkcija **hermeneie** ontološko vezana na jezik, je njen proces skoz in skoz jezikovno ustrojen, tako da ni dovolj, če rečemo, da je tisto edino, kar hermenevtika predpostavlja jezik, in da je jezik medij hermenevtičnega izkustva, pa ne samo medij, pač pa središče, jezik je, enostavno povedano usoda **hermeneie**. Če je to bil implicitno na začetku, in če je to postalo eksplicitno v trenutku, ko je dobila hermenevtika, ali bolje **hermeneia** svojo ekskluzivno filozofsko podobo (H.-G. Gadamer - "**Wahrheit und Methode**"), predstavlja zgodovina njenega oblikovanja dejansko odmik od te njene izvirne zavezanosti in samorazvidnosti: zgodovina **hermeneie** je vezana na njeno metododološko podreditev ali celo samopodreditev, pri čemer se je sáma pojavljala tudi znotraj povezav, ki z njenim izvirnim pomenom niso imele dosti skupnega. - Če nosi Aristotelov spis "**Perì hermeneías**" kot del "**Organona**" to besedo

v sebi, to nikakor ne pomeni, da gre v njem za hermenevtilo, pač pa je tu ta beseda uporabljana kot oznaka za zvrst logične gramatike, katere predmet je raziskava logične strukture apofantičnega logosa, se pravi sodbe, oziroma sodb, katerih predmet je problem resničnega. - (HWdPh, 3, 1062)

Če govorimo v tej študiji o "**hermenei**" kot kategorialni formi (**hermeneia** - interpretacija, dojetje, dokazovanje), je lahko za nas zanimiva tista opredelitev, ki jo je dal hermenei pred Aristotelom Platon ("Epinomis"), kjer je govora o "hermenei" kot veščini razlaganja, sicer razlaganja volje bogov (v tem smislu je sopostavljena ob **mantiko**), pri čemer sama ta funkcija razlaganja nima kompetenc dojetja resnice; dvojni ali večkratni smisel ji pripada. - ("Hermeneutische Philosophie", Hrsg. Otto Poggeler, München 1972, str. 10). - V trenutku, ko postane večšina, se lahko njen pomen veže, kar se je tudi zgodilo, s pomenom kot "učeno pojasnjevanje", hermenevt pa postane **pojasnjevalec** ali **prevajalec**. Tovrstno pojasnjevanje je v grškem svetu vezano na sakralno področje, hkrati pa je zavezano, ker samo ni per definitionem v stanju izpostaviti resnice, reprezentiranju sporočila (božje) avtoritete tistemu, ki posluša. Če tovrstno hermenevtilno pojasnjevanje ni vezano na predstavitev resnice, ostaja njegovo določujoče početje tisto, kar imenuje Gadamer "**alegorična interpretacija**"; gre za poskus predstavitve tistega, čemur se grško reče "hypónoia" ("Hintersinn"), se pravi za predstavitev skritega smisla. - Z aspekta hermenevtike kot filozofske hermenevtike je takšno dojetje **hermeneie** ravno tisto, za katero filozofski hermenevtik ne gre. Svojo filozofsko hermenevtiko postavlja Gadamer znotraj tistega, kar imenuje "novoveška znanstvena tradicija" ("Wissenschaftstradition der Neuzeit"). - (HWdPh, 3, 1062) - Uporaba besede hermenevtika v modernem pomenu besede je vezana na nastanek novoveškega pojma znanosti in metode, v tej zvezi pa izstopa delo z naslovom "**Hermenevtika**" (1654) J. Dannhauserja ("Hermeneutica sacra sive methodus exponendarum sacrarum litterarum"); Descartesova "Discours de la méthode pour bien conduire la raison et chercher la vérité dans les sciences" je iz leta 1637. - Hkrati se dogodi v delu Dannhauserja za hermenevtiko pomembna razločitev: jasno sta razločeni teološko filološka in juristična hermenevtika. - Če je cilj filozofske hermenevtike jasno razločevanje in celo distanciranje od teološko dojete hermenevtilne metode kot večšine razumevanja in razlage svetih spisov, pa to nikakor ne pomeni, da jo lahko kot nekaj tujega odrine ob stran: nekateri trenutki v zgodovini teološke hermenevtike so zaznamovani s fundamentalnimi teoretskimi premiki na tem področju. H.-G. Gadamer izpostavi naslednje: Avguštin "De doctrina christiana" - pomembno je tu naslednje: jasno razlikovanje med dobesednim pomenom, moralnim pomenom in duhovnim pomenom ali smislom teksta; vse to dojeto znotraj interesa aplikacije zgodovinskih tekstov za sakralno uporabo; Cassian sistematizira v srednjem veku patristično hermenevtiko Origenesa in Avgušтина; Luthrova zahteva po novem branju Biblije: biblija je sui ipsius interpres, v ospredje stopi "princip pisave" ("sola scriptura") - K. Holl: "Untersuchungen zu Luthers Hermeneutik: Luthers Bedeutung für den Fortschritt der Auslegungskunst" - (1920) Splošna oznaka teološke oziroma humanistične hermenevtike pa je naslednja: oblikovanje jasne metodične zavesti, ki naj pripomore k razumevanju zabrisanega ali popačenega smisla; novo ali ustrezno razumevanje predpostavlja sestop do izvirov. - Druga smer razvoja hermenevtike je dajala podarek formalnim aspektom, in sicer tako, da je splošen nauk o razlagi uvrščala na področje logike in jo obravnavala kot njen del - Christian Wolff: "Philosophia rationalis sive logica" - 1732 - (HWdPh, 3, 1063). Utemeljitev hermenevtike je bila tu postavljena v **splošno semantiko**; J. A. Chladenius: "Rinleitung zur richtigen Auslegung vernünftiger Reden und Schriften" - 1742; G. Fr.

Meier: "Versuch einer allgemeinen Auslegungskunst" - 1756. Sámó oblikovanje hermenevtične zavesti pa je bilo zavezano dvema področjema: po eni strani didaktičnim smotrom razumevanja, po drugi strani iskanju usreznega "ključa" /"clavis"/, danes bi rekli "koda", ki bi bil v stanju to zagotoviti; pri tem so ostajala določujoča metodična pravila, ki so bila oblikovala v antični retoriki. Vzorčni primer takšnega nizanja pravil predstavlja delo Matthiasa Flaciusa Illyricusa "Do Ratione Cognoscendi Sacras Litteras" - 1567; Flacius navaja v tem delu sedemindvajset osnovnih napotkov za branje tekstov - ("Seminar: Philosophische Hermeneutik", Hrsg. H.-G. Gadamer - Gottfried Boehm, Frankfurt/M, 1976). - Naravo "**hermeneie**" odločilno opredeli filozof Baruch de Spinoza v svojem "Teološko-političnem traktatu" - (1670). Sedmo poglavje tega dela ima naslov "De interpretatione scripturae", pri čemer se v tem kratkem razdelku pojavlja pojem pisave v dvojnem smislu: po eni strani meri na **biblijo** kot napisan tekst, o drugi strani se ukvarja s problemom pisave kot **napisanega**; tisto, kar Spinoza z vso odločnostjo naredi na začetku, je, da metodološko izenači **proces pojasnjevanja pisave in proces pojasnjevanja narave**. Pravi takole (SPhH, 53): prav tako kot predstavlja poglavitno nalogo pojasnjevanja narave razumevanje določenega naravnega dogajanja /"Naturgeschichte"/, iz katerega lahko potegnemo zanesljiva dejstva in iz njih definicije, prav tako je nujno, da storimo pri pojasnjevanju pisave: poznavanje "zgodovine pisave" omogoči dostop do zanesljivih dejstev in principov, vse to pa omogoča dojetje in ujetje smisla, ki ga je nameraval sporočiti pisec. Iz tega se da po Spinozi potegniti poglavitno pravilo /"Hauptregel der Schriftinterpretation"/, da ne smemo **pisavi** oz. **spisu** (v Spinozinem primeru svetim spisom) pripisati ničesar, česar se ne da z vso razvidnostjo izpostaviti iz njihove zgodovine oz. njihovega nastajanja. - Takšno delo pojasnjevanja predpostavlja: (1) - poznavanje specifičnosti jezika in pisave, v katerih je delo napisano; (2) - sistematična razporeditev vseh napisanih izjav o določenem predmetu; jasna razločitev med **smislom** teksta in **resnico** tistega, o čemer tekst govori; (3) - proučevanje zgodovine in usod posameznih spisov in njihovih avtorjev. - Spinoza tudi jasno razločuje med **pomenom** posameznih besed in smislom napisanega teksta.

Struktura "hermeneie" (mi bi rekli struktura **hermeneie** kot kategorialne forme) dobi novo razsežnost v delu Johanna Jacoba Rambacha "**Institutiones Hermeneuticae Sacrae**" - (1723): "subtilitas intelligendi" ("veščino razumevanja") in "subtilitas explicandi" ("veščino razlage") dopolni "subtilitas applicandi" ("veščina aplikacije"). Za Gadamerja je pomembna uporaba besede "**subtilitas**" namesto "**ars**" kot veščina nekaj priučljivega, je "subtilitas" /"Feinheit"/ kot veščina nekaj, kar zahteva tisto, česar se ne moremo naučiti - "subtilitas" kot "**subtilna veščina**". (Mi smo "**hermeneio**" kot kategorialno formo tematizirali skozi troje aspektov: interpretacija /"ars interpretandi"/, dojetje /"ars comprehendendi"/, dokazovanje /"ars argumentandi"/; zakaj dokazovanje, ali bolje: veščina dokazovanja? Vsaka interpretacija potrebuje dokazov za legitimnost **smisla**, ki ga proizvede.)

Če je kategorialno fiksiranje hermenevtičnega problema vezano še na niz avtorjev, kot so: Karl Philipp Moritz ("Schriften zur Ästhetik und Poetik"), Siegmund Jacob Baumgarten ("Ausführlicher Vortrag der Biblischen Hermeneutik"), Johann Gottfried Herder ("Kritische Wälder"), Anton Friedrich Justus Thibaut ("Theorie der logischen Auslegung des römischen Rechts"), predstavlja Schleiermacherjev (1786-1834) poskus prvo univerzalno teoretsko in kategorialno oblikovanje "**hermeneie**" kot nauka o razumevanju in razlagi. Hermenevtika izstopi iz ožjih področij teologije in prava in pride skozi kantovsko vprašanje kako je razumevanje mogoče do odgovora, ki opredeljuje razumevanje kot reproduktivno ponovitev miselnega procesa produkcije intendiranega smisla. Ob vsej razsežnosti Schleiermacherjevega

početja nas tu zanima zgolj tisto, kar **"hermeneio"** kategorialno osmisli: po eni strani gre za tematiziranje njenih temeljev, po drugi strani je tu, kot bi danes rekli, **sistemskega orientiranja**, hkrati pa postane osnova vseh duhoslovnih znanosti - (HWdPh, 3, 1064). Hkrati postane hermenevtika avtonomna v tem smislu, da se osvobodi podreditve v dvojnem smislu: teološke in juristične dogmatike; z vprašanjem po pogojih možnosti razumevanja in njihovim tematiziranjem je naredil Schleiermacher na področju **hermenevtičnega uma** tisto, kar je Kant storil za osmislitev delovanja **"čistega uma"**. - Schleiermacherjevo mesto v zgodovini hermenevtike je bilo razumevano na več načinov, s formalnokategorialnega aspekta je najdosledneje obdelan v študiji Manfreda Franka **"Das individuelle Allgemeine - Textstrukturierung und Textinterpretation nach Schleiermacher"** (Frankfurt/M, 1985). Vprašanje po **"hermenei"** je tu izpostavljeno na tak način, da si izhodiščno stoji nasproti dvoje možnosti: na eni strani **eksistencialna hermenevtika**, na drugi strani **strukturalistični izziv hermenevtičnemu subjektu**; tako formuliran problem, ki poskuša realizirati refleksijo nasprotij med hermenevtiko in strukturalizmom, pa ni naključje: v Schleiermacherjevi hermenevtiki najde Manfred Frank ustrezno homologijo: tisto, kar je Schleiermacher v tej zvezi fundamentalnega storil in s tem hkrati anticipiral, je tematiziranje **interakcije med individualnostjo smisla in univerzalnostjo signifikantnega reda**; če je individualnost smisla zavezana interpretaciji teksta (**"Textinterpretation"**), je univerzalnost signifikantnega reda zavezana strukturiranosti teksta (**"Textstrukturierung"**). Tisto, kar je za Manfreda Franka v prvi vrsti pomembno (IA-TuTnSch, 11), je, da je Schleiermacher ta dva aspekta hermenevtične situacije ne zgolj tematiziral, pač pa teoretsko osmisli znotraj **sistemske organizirane teorije**. Dvoje stvari je tu za nas pomembnih: aktualizacija Schleiermacherja se tu zgodi na takšen način, da je na trojnosten način iztrgan, in to dobesedno iztrgan, iz omejevalnih pogledov na njegovo delo: iz sklopa teološko orientiranih naziranj, iz sklopa zgodovine hermenevtike v ožjem pomenu besede, in iz sklopa hermenevtičnega impulza, ki ga je sprožil Heidegger. Kaj to pomeni?

Ali to pomeni, da projicira Frank v Schleiermacherja metodološki konflikt med strukturalizmom in hermenevtiko, ali celo model **konflikta interpretacij**, kot ga je osmisli Paul Ricoeur, ki je sicer izza tega konflikta iskal možnost možnost "posredujoče" ontologije kot "prelomljene", pa še vedno ontologije? Niti eno, niti drugo, niti tretje. Schleiermacher je po Manfredu Franku vnaprej formuliral tisto, čemur se po nemško reče **"Aufhebung"** teh konfliktov: in še: Schleiermacherjeva hermenevtika da velja še vedno za "posredovalni model" / **"Vermittlungsmodell"** / z univerzalnim dometom. Če velja sicer Schleiermacher znotraj zgodovine hermenevtike za prvega sistematika in za prvega, ki se je vprašal po pogojih možnostih razumevanja, je tu postavljen na tisto mesto, ki mu omogoča preseganje / **"Überwindung"** / konflikta med strukturalno analizo teksta in interpretacijo smisla. - (IA-TuTnSch, 247). Problem je po svoji strukturi univerzalen (homologen razliki med **jezikom kot sistemom in jezikom kot govornim aktom**): na kakšen postopek obravnave tekstov se naj opre hermenevtika, ki hoče vzeti na znanje po eni strani veljavnost analitičnega aspekta **strukture**, po drugi strani legitimnost procesa sinteze dialektičnega posredovanja, in po tretji strani predpostavko, da ne more obstajati nikakršen smisel kot smisel, ki ni vpisan znotraj rigoroznega reda nekega teksta. - Frankov dostop do Schleiermacherja je regresiven: v svoje motrenje povzame niz sodobnih razumevanj problema, ki ga izpostavi (analitično filozofijo, Sartrea, Lacana, Heideggerja, Gadamerja, Ricoeurja idr.); z drugimi besedami: Schleiermacherjeva razdelitev hermenevtične naloge na dvoje fundamentalnih postopkov, in sicer **gramatično** in **psihološko** interpretacijo, ki sta

avtonomni, pa kljub temu lahko ena stopa na mesto druge, uveljavlja možnost dveh momentov raziskovanja, pri čemer sta oba zavezana tistemu, kar imenuje "**die Totalität der Sprache**". - Tisto, kar lahko zgleda na začetku kot teoretsko preforsirana teoretska oznaka, da je namreč Schleiermacher "genetični strukturalist avant la lettre" - (IA-TuTnSch, 249), poskuša Frank pozneje utemeljiti. - Če je naslov poglavja, kjer to razvija, "Abstraktnosti brezsubjektnega jezika in objektivne interpretacije", se pot izvajanj zaostri ob ugotovitvi, da je jezikovna igra subjekt, ker je svoj lastni interpretant. Do tega ga privede branje E. D. Hirscha / "Validity in Interpretation", 1967/, kjer najde trditev, da teorija interpretacije nikakor ne more dospeti do fiksiranja "pravilnih interpretacijskih metod"; hkrati s tem pa gre tematiziranje "definitoričnega obvladovanja pravil", ki ima status "**splošnega-brez-subjekta**" / "Allgemeines- ohne-das-Subjekt"/. - (IA- TuTnSch, 260). V tem kontekstu postane subjekt "**jezikovna igra**". Sama individualna uporaba jezika pa se takó zreducira na golo aplikacijo relativno splošnih konvencij, ki so same inherentne gramatiki jezikovne igre in psihologizmu takoimenovane tehnične interpretacije: tisto, kar je odvzeto govorečemu subjektu, je dano jezikovni igri, ki jo prakticira. V zadnji instanci bi to pomenilo, da so razlike med različnimi načini pisanja ali jezikovne rabe kot take v razlikah propozicij, ki jih vzpostavljajo, pri čemer se te razlike dogajajo na osnovi **diskurzivne formacije** časa.

Po drugi strani so različnosti individualnih diskurzov v enotnosti gramatike, ki jim sploh omogočam da se dajejo kot **propozicije** / "messages", "sporočila"/. Če je znal po Franku Schleiermacher najti ustrezno posredovanje med pogoji možnosti in samim individualnim sporočanjem, je Emilio Betti tu pozneje naredil zasuk, ki je odločilno blokiral sodelovanje individuuma v procesu razumevanja, čeprav ga s "kánonom aktualnosti razumevanja" dejansko jemlje na znanje. To bi še drugače pomenilo naslednje: razumevanje tako ne bi bilo razumevanje individualnega "**vouloir-dire**", pač ujeta v modele "objektivnih pravil" in tradicij. - (IA-TuTnSch, 261) - Frankova naznaka Schleiermacherjeve hermenevtike v tem kontekstu je tako naslednja: redukcija razumevanja, ki pomeni zgolj prilagajanje tistega, ki interpretira, na "**propozicionalno vsebino**", ni po meri tistega, kar zanj predstavlja zahtevo aktualiziranja konstitutivnih dosežkov **zgodovinske, diskurzivne in individualne subjektivitete**.

Psihološke aspekte procesa razumevanja, ki jih je tematiziral Schleiermacher, je razvijal naprej H. Steinthal: "Einleitung in die Psychologie und Sprachwissenschaft" - (1881); za Gadamerja je ključnega pomen linija: Schleiermacher - Steinthal - Dilthey: sistematična utemeljitev ideja "duhoslovnih znanosti".

Če smo v pričujoči študiji postavili kot problem "**hermeneio**" kot kategorialno formo, je lahko v tem kontekstu za nas zanimiv A. Boeckh ("Enzyklopädie und Methodologie der philologischen Wissenschaften" - 1877); nalogo modela interpretacije razvije naprej tu v tem smislu, da stvari diferencira naprej: štirje načini interpretacije izskočijo iz njegovih razmišljanj: (1) - gramatični model; (2) - model interpretacije, ki ga Boeckh označuje kot "literarisch-gattungsharte"; (3) - historično-realna interpretacija; (4) - psihološko-individualna interpretacija. - Diltheyev korak naprej pri tematiziranju funkcije "**hermeneio**" je utemeljen v pojmu **doživljanja** / "Erlebnisbegriff"/, ki zavzema znotraj "filozofije življenja" osrednje mesto, oboje pa je ujeta v tisto, kar imenuje Dilthey "verstehende Psychologie". - Filozofsko kategorialno profiliranje v pravem pomenu besede doživi hermenevtika pri Kilttheyu, pri čemer je tisto, kar izhodiščno omogoči to strukturiranje, razlikovanje med kategorijami naravoslovja in kategorijami duhoslovnih znanosti; če poskuša Kiltthey utemeljiti hermenevtiko v "**življenju**, postanejo osrednje kategorije hermenevtike "kategorije življenja",

pri čemer je za nas tu osrednjega pomena, da gre ravno za **kategorije**: življenje, doživljanj, doživljeno, razumevanje, pomen, izraz, tekst, razlaga, individualnost idr. **Odprtost sistema kategorij** sledi iz Diltheyevega fundamentalnega spoznanja, da se življenje samo razlaga kot niz pomenskih enot /"Bedeutungseinheiten"/, da je samo "**hermeneia**", da je tako "hermenevtika življenja" utemeljena v dejstvu in spoznanju tega dejstva, da je tisti, ki razumeva in razlaga, sam del tega procesa. Če je Dilthey svojo hermenevtično nalogo razumel kot "kritiko historičnega uma", je našel zadostni razlog za njeno utemeljitev prav v tem spoznanju. Dvoje Diltheyevih del v tej zvezi velja omeniti: "Das hermeneutische System Schleiermachers in der Auseinandersetzung mit der älteren protestantischen Hermeneutik" - (1861) in "Einleitung in die Geisteswissenschaften" - (1883). Sama hermenevtika kot analiza razumevanja pa ima tako za svoje izhodišče in cilj hkrati tematiziranje sklopa in povezave med **doživljanjem** (kot intenziviranim ponotranjenim življenjem), **izrazom** (kot objektivnega smisla) in **razumevanjem** (kot razčlenitvijo tistega, kar je potrebno razumeti). - ("Hermeneutische Philosophie", Hrsg. Otto Pöggeler, München 1972, str. 15). V svojem zasnutku k "**Nastanku hermenevtike**" sistematizira Dilthey problem razumevanja na naslednji način: **razumevanje** je postavljeno pod splošni pojem spoznavanja, hkrati pa je to spoznavanje razdeljeno na šest fundamentalnih principov, stavkov ali pravil; samo razumevanje pa je tu dojet takó, da je kot njegov cilj postavljeno tisto, kar imenuje Dilthey "**allgemeingültiges Wissen**". Kar zadeva sam cilj se tu tako proces razumevanja ne razlikuje od procesa pojasnjevanja v naravoslovju. Še nekaj je v tej zvezi pomembno: v sklopu teh šestih pravil najdemo tudi poudarjen aspekt tistega, kar se imenuje refleksija spoznavno-teoretske legitimnosti kot element dokazovanja:

- (1) - razumevanje je opredeljeno kot **proces**, ki je vezano na **spoznanje** tistega, kar je ustvarilo **duševno življenje** /"das seelische Leben"/;

- (2) - kljub različnosti stvaritev duševnega življenja morajo obstajati ugotovljive skupne značilnosti njihovega **spoznanja**;

- (3) - razumevanje kot veščino /"künstmässige Verstehen"/ tistega, kar je dano v formi pisave imenuje Dilthey razlago /"Auslegung"/, oziroma "interpretacijo" /"Interpretation"/;

- (4) - veščina interpreta mora biti fiksirana v pravilih, ki tvorijo kot celota metodo; Dilthey govori tu o interpretu, ki je na nivoju genialnega ustvarjalca kot o "genialnem interpretu"; in definicija hermenevtike: "Diese Kunstlehre des Verstehens schriftlich fixierter Lebensäußerungen nennen wir Hermeneutik" - (HPh, 75).

- (5) - tako opredeljeno razumevanje predstavlja po Diltheyu temeljni postopek duhoslovnih znanosti;

- (6) - poglavitna naloga v tej zvezi je spoznavno-teoretska, logična in metodična analiza;

V tej zvezi naniza Dilthey troje aporij: **1** - kako individualnost spravi tujo individualno stvaritev v okvir splošno veljavnega objektivnega spoznanja? **2** - kako priti iz celote do razumetja /"Verständnis"/, kako skozi celoto do posameznega? **3** - razumevanje se dogaja znotraj tistega, kar Dilthey imenuje aktiviranje afektov /"Leidenschaften"/, znotraj danih okoliščin; razumevanje lahko spremlja intenziven negativen čustven odnos do sodoživljenega; če je v tem kontekstu ob **razumevanju** nujno tudi **pojasnjevanje**, ki ju Dilthey načelno ločuje, postaneta tu nerazlikovana: "Aufs höchste getrieben, ist Verstehen so nicht vom Erklären unterschieden, ..." - (HPh, 76). Konsekvence so naslednje: če je spoznavno-teoretski problem hermenevtike v tem, da poda in definira razloge veljavnosti za konstitucijo duhoslovnih znanosti, in če v tem kontekstu nastopi tudi pojasnjevanje, vodi razrešitev tega spoznavno-teoretskega vprašanja po Diltheyu do hermenevtike kot **logičnega problema**.

Takšen dovolj širok zasutek Dilttheyeve hermenevtike, nas zanima tu tisto, kar je storil za kategorialno strukturiranost hermenevtičnega izkustva, je vodil v različne smeri: psihologija (Spranger), sociologija (Weber), logika in sistematika dugoslovnih znanosti, problemi teorije objektivnega duha (Rothacker, Litt, Freyer).

Če je Schleiermacher postavil odločilno filozofsko vprašanje po pogojih možnosti hermenevtike, če je Diltthey dojel hermenevtika takó, da je postala osnova vseh duhoslovnih znanosti in s tem hkrati izgubila svojo filozofsko profiliranost v ožjem pomenu besede, dobi **"hermeneia"**, ali bolje problem **"hermeneie"**, s filozofskim poskusom Martina Heideggerja svojo dokončno osmislitev, po drugi strani pa postane takó razumljena vpeta v samo dogajanje zahodnoevropske metafizike. Do problema **"hermeneie"** pa ne pride Heidegger niti naključno niti zaradi principielnega interesa za to področje: v trenutku, ko pride do ugotovitve, da ima **"lógos"** fenomenologije tubiti karakter **"hermeneiecin"**, in da je metodični smisel fenomenalni posel **"das Geschäft"**/ hermenevtike je razlaga **"Auslegung"**/; kolikor pa je sama analitika tubiti zgolj pogoj možnosti za postavitev vprašanja po **"smislu biti"**, postane hermenevtika hkrati hermenevtika v **"smislu izdelave pogojev možnosti vsakega ontološkega raziskovanja"**. - (SuZ, ¹⁰1963, str. 37). V razdelku **"Biti in časa"**, ki ima naslov **"Razumevanje in razlaga"**, in kjer je posredno govora o eksistencialni konstituciji tistega **"tu"**, umesti Heidegger **razumevanje in razlago** med eksistencialne možnosti **tubiti**; tako imamo tu problem **"hermeneie"** vpet v konstelacijo eksistencialne ontologije, hermenevtike, fenomenologije, razvitja možnosti tubiti, razumevanja in razlage, ki predstavlja za Heideggerja temeljni posel hermenevtike. - **"Das Dasein entwirft als Verstehen sein Sein auf Möglichkeiten."** - (SuZ, 148). Če se tubit tako zasnje, počivajo v tem hkrati možnosti razvitja razumevanja; razvitje in oblikovanje razumevanja pa imenuje Heidegger **"razlaga"**: skozi proces razumevanja in razlage se razumevanja polašča tistega, kar je razumeti. Tisto, kar hoče Heidegger poudariti, je, da je razlaga utemeljena eksistencialno v razumevanju, da ni razumevanja utemeljeno v razlagi. Dalje: razlaga ni zgolj jemanje na znanje tistega, kar razumevamo ali hočemo razumeti, pač pa izdelava in razvitje možnosti, ki so zasute v razumevanju; tisto, kar še velja na tem mestu omeniti, je, da je razumevanje kot eksistencial tu postavljeno znotraj širšega okvira treh fundamentalnih možnosti načina eksistiranja: nepristno eksistiranje, nepristno eksistiranje, vsakodnevna poprečnost. - Če gre tu ta tematiziranje razumevanja in razlage, pa je za Heideggerja pomembno to, da vedno že razumemo stvari na določen način vnaprej, pa ne samo razumemo, že predpredikativno motrenje prisotnega je razumevajoče in razlagajoče **"verstehend- auslegend"**/ in to na nedefiniran način razumevajoče in razlagajoče. To ima nadaljnje konsekvence: že vsako zaznavanje **"Wahrnehmen"**/ se obnaša **"razumevanjoče-razlagajoče"** **"verstehend- auslegend"**/, Če stvari nanizamo na naslednji način: zaznavanje kot razumevajoče in razlagajoče že operira s tistim, kar imenujemo **"pomen"** **"Bedeutung"**/ kot pravi Heidegger: preko prisotnega **"Vorhandene"**/ meče mrežo pomena, pa ne samo to: s tistim, kar znotrajsvetno srečuje, poseduje vedno že vnaprej razprt položaj **"Bewandtnis"**/, ki ga proces razlage razloži. - To pomeni za Heideggerja: tisto **"priročno"** **"Zuhandenes"**/ je vedno že razumljeno iz **"Bewandtnisganzheit"**, iz **"referencialne celote"**, če zadevo tu nekoliko neustrezno prevedemo. Pomeni, da je lahko razumljeno, ne da bi bilo dojeto skozi tematizirano razlago; to možnost in dejanskost vnaprejšnjega razumetja naznačuje Heidegger z oznakami **"Vorhabe"**, **"Vorsicht"**, **"Vorgriff"**: **"Die Auslegung von Etwas als Etwas wird wesentlich durch Vorhabe, Vorsicht und Vorgriff fundiert."** - (SuZ, 150). Pomeni nadalje: razlaga kot razlaga nikoli ne predstavlja dojetja danega brez predpostavk; vse to poskuša

Heidegger postaviti nasproti interpretacijski iluziji, interpretacijski iluziji, ki meni, da je moči z eksaktnim metodološkim aparatom postaviti v oklepaj vse tisto, kar kot vnaprejšnje prinaša interpret s seboj. - Heidegger stvar obrne na naslednji način: edino, kar se samo po sebi kot nediskutabilno daje vnaprej je tisto, kar lahko označimo kot nereflektirane predpostavke interpreta. - Sledijo naslednja vprašanja: ali je moči to vnaprejšnost pojasniti, če rečemo, da gre za formalni "apriori"? Zakaj je lastna ta struktura **razumevanju**, ki smo ga označili kot funkcionalni eksistencial "**tubiti**"?

Ali velja povezati "vnaprejšno strukturo" razumevanja / "Vor-Struktur des Verstehens" / eksistencialno-ontološko s fenomenom zasnutka / "Entwurf" /?

Če so to pri Heideggru vprašanja, pa dejansko vsebujejo v sebi že tisto, kar zahtevajo odgovori. Kaj to pomeni?

Heidegger stvari pojasnjuje na naslednji način: v samem zasnutku razumevanja je bivaajoče že razprto v svoji možnosti; sam karakter možnosti ustreza vedno načinu biti razumljenega bivaajočega; znotrajsveto-bivaajoče se vedno zasnjuje nasproti svetu kot celoti pomenskoti / "auf ein Ganzes von Bedeutsamkeit" /; vzpostavljane smisla je vezano na razumetje, razumetje na vzpostavljane odnosa med bitjo tubiti in znotrajsvetno bivaajočim; in še: tisto razumljeno pa v strogem pomenu besede ni **smisel**, pač pa bivaajoče oz. bit; tako je smisel tisto, znotraj česa se razumljivost kot razumljivost / "Verstandlichkeit" / vzdržuje in zadržuje. Opredelitev smisla je tako naslednja: **smisel je tisto, kar se da artikulirati v razumevajočem razpiranju** - (SuZ, 151). - Pojem smisla zaobsega formalno strukturo / "das formale Gerüst" / tistega, kar nujno pripada tistemu, kar artikulira razumevajoča razlaga: "Sinn ist das durch Vorhabe, Vorsicht und Vorgriff strukturierte Woraufhin des Entwurfs, aus dem her etwas als etwas verstandlich wird." - (SuZ, 151)

Pomeni nadalje za Heideggra: smisel je eksistencial tubiti, samo tubit je lahko smiselnotna ali brez smisla; ker misli Heidegger radikalno, so radikalne tudi konsekvence: konsekvenco vztrajanje pri ontološko-eksistencialni interpretaciji pojma "smisla" obsoja vse netubitno bivaajoče bivaajoče na smisla oropano dejanstvo. - Na tem mestu se obrne Heidegger nazaj in si priključ v spomin tisto, po čemer dejansko sprašuje: če je zanj vprašanje vseh vprašanj vprašanje po "**smislu biti**", potem to pomeni, da se postavlja in razrešuje zgolj, kolikor se dogaja znotraj eksistenciala razumevanja; če vodi to v domneven krog, predvsem na osnovi tistega, kar je Heidegger že domislil v zvezi z odnosom med razumevanjem in vnaprejšnjim razumetjem, potem za Heideggra to ni "domneven krog", ampak enostavno **krog, ki jè**: razlaga se vedno giblje že znotraj razumljenega in se iz njega hrani. - Zadrega kroga pa ni zadrega za Heideggra: če je za običajno zavesten krog v procesu razumevanja "circulus vitiosus", potem je krog v procesu razumevanja kot fundamentalnega eksistenciala tubiti, kot pravi Heidegger, izraz eksistencialne "vnaprejšnje-strukture" / "Vor-Struktur" / tubiti same.

Dvoje stvari je tu na delu, ko se v Heidegrovem premisleku uveljavlja model kroga v pozitivnem smislu: po eni strani tisto, kar je bilo na hermenevitičnem področju že domišljeno v zvezi s problemom hermenevitičnega kroga, po drugi strani je tu odločilnega pomena sama radikalnost njegovega spraševanja: vsaka radikalnost se ujame v krog, Heideggrova zasluga pa je, da je z vso jasnostjo pokazal, da spada krog v razumevanju k strukturi samega smisla, in še odločilnejša ugotovitev: samo bivaajoče, ki mu gre za njegovo lastno bit, poseduje ontološko krožno strukturo / "ontologische Zirkelstruktur" /.

Tako se najdemo pred naslednjim nizom: razumevanje, razlaga, smisel, krog, izjava / "Aussage" /, sodba / "Urteil" /. - Razlaga kot razlaga je sestavljena iz izjav in sodb: kaj

pomeni, da je za Heideggra izjava izpeljani modus razlage? - Kolikor je izjava utemeljena v razumevanju in predstavlja izpeljano formo razlage, poseduje "smisel", ali kot pravi Heidegger dobesedno: "hat auch sie einen Sinn." - (SuZ, 154) Če ima smisel, pa da to nikakor **ni** tisto, kar bi prebivalo ob sámi izpeljavi sodbe /'Urteilsfallung'/.

Če se tu vrnemo nekaj korakov nazaj: če je proces razumevanja v svoji strukturiranosti vezan na karakter tistega "Vor-", je tistemu razloženemu /'Ausgelegten'/ in razlagi lasten karakter tistega "Als-". Analiza izjave kot izjave lahko pripelje po Heideggru do večje razjasnitve tistega, na kakšen način je za razumevanje in razlago konstitutivna struktura tega "Als-". - Pojasnilo je naslednje (SuZ, 154): zaradi tega poseduje analiza **izjave** znotraj fundamentalno-ontološke problematike odlikovano mesto: odločilno začetki antične ontologije so po Heideggru vezani na "lógos" kot tisto, kar je edino omogočalo dostop do pristno bivajočega /'zum eigentlich Seienden'/ in hkrati opredelitev **biti tega bivajočega**. - In še: **izjava** kot **izjava** je hkrati veljala in velja za mesto /'Ort'/, kjer se dogaja resnica. - Pomeni za Heideggra: če je očitno, da sta problema **biti bivajočega** in **resnice** tesno povezana med seboj, lahko **analiza izjave** to problematiko ustrezno razgrne. - Kaj je **izjava**, kaj je s pomensko razsežnostjo te besede, kako zamejiti in razmejiti, pa hkrati v enotnost postaviti, polno strukturo izjave /'die volle Struktur der Aussage'/? Da bi odgovoril na ta vprašanja, razloči Heidegger najpoprej troje pomenov te besede:

(1) - **izjava** /'Aussage'/ je vezana najpoprej na funkcijo **nakazovanja** /'Aufzeigung', /'Aussage bedeutet primär Aufzeigung'/ - (SuZ, 154); s tem se po Heideggru ohranja izvorni smisel "lógos" kot "apóphansis": pustiti videti bivajoče iz njega samega /'Seiendes von ihm selbst her sehen lassen'/ - Ta prvi pomen izjave je vezan v prvi vrsti na to, da se skozi **nakazovanje** razkriva bivajoče sámo, nikakor pa ne predstava o njem, ali pa nekaj, kar je zgolj predstavljeno, nikakor ne kakšno psihično stanje;

(2) - druga razsežnost **izjave**: izjava pomeni toliko kot "**predikacija**" /'Prädikation'/ - skozi **predikat** se izreka **subjekt**, ali drugače: skozi predikat se opredeljuje subjekt. Tisto izrečeno v tem pomenu izjave ni predikat, pač pa tisto, o čemer se izjava izreka - stvar, o kateri je nekaj izrečeno. Glede na izjavo kot nakazovanje, pride do zoženega opredeljevanja tistega, o čemer je beseda. Še nekaj je za Heideggra pomembno: "Jede Prädikation ist, was sie ist, nur als Aufzeigung." - (SuZ, 155) - Še pomeni: člena povedne artikulacije subjekt - predikat izraščata iz izjave kot nakazovanja; opredeljevanje, povedno opredeljevanje tako ne razkriva stanja stvari, pač pa ga omejuje in precizira; predikacija je vezana na tisto, kar imenuje Heidegger "Subjektsetzung";

(3) - **izjava** pomeni tudi **sporočilo** - "Mitteilung"; kot precizira dobesedno Heidegger: "Sie ist Mitschickenlassen des in der Weise des Bestimmtes Aufgezeigten." - (SuZ, 155) - Izjava kot tretja možnost pomeni delitev opredeljenega nakazanega bivajočega z drugim - "mit dem Anderen". Pomeni nadalje: k izjavi kot eksistencialno razumljenemu sporočilu spada "izgovorjenost" - "**Ausgesprochenheit**"; temeljna funkcija sporočilnosti izjave je v tem, da tistemu, ki sporočilnost sprejema, ni potrebno biti soudeležen pri samam nakazovanju stvari; in še: "Das Ausgesagte kann 'weiter-gesagt' werden." - (SuZ, 155) Sporočilnost predpostavlja poslušanje, in nadalje tisto, kar imenuje Heidegger "das Horensagen"; to poslušajoče izrekanje pa meni v svojem izrekanju še vedno tisto bivajoče, o čemer je nekaj izrečeno, in ne domnevnega "veljavnega smisla"; v tem smislu je "poslušajoče izrekanje" "bit-v-svetu" - "In-der-Welt-Sein".

To pomeni za Heideggra: izjava, ki sovključuje vse tri nivoje pomenjenja, ni vezana na fenomen veljavnosti /'Geltung'/, pač pa je ontološko zavezana **stvâri**, ki jo **nakazuje**,

predicira in sporoča. - Zakaj se na teh mestih Heidegger decidirano razmejuje od tematiziranja veljavnosti kot tistega, kar sodbo kot sodbo v zadnji instanci vzpostavlja, oziroma tistega, ob čemer se orientira? - Ali še drugače: zakaj ni za Heideggera "veljava" tisto poslednje, kar sodbo omogoča? - Heideggrov odgovor je decidan: fenomen **veljave** (domnevna novokantovska razrešitev) da pogreša ustrezne ontološke pojasnitve, da gre celo za tisto, kar označuje Heidegger kot "besedni idol" / "Wortgotzen"/, se pravi za nekaj, kar ni niti dovolj precizirano niti dovolj pomensko enoznačno; troje pomenov **veljave** ali **veljavnosti** / "Geltung"/ izpostavi Heidegger v "Biti in času":

(1) - "**veljavnost**" da pomeni najpoprej "**formo dejanskosti**" / "Form der Wirklichkeit"/, ki pripada vsebini sodbe / "Urteilsgehalt"/, pri čemer je ta vsebina sodbe tisto nespremenljivo nasproti spremenljivosti psihičnega procesa razsojanja;

(2) - "**veljavnost**" pomeni nadalje veljavnost veljavnega **smisla sodbe** / "Urteilsinn"/ objekta, o katerem je govora, tako da pomeni tudi toliko kot "objektivna veljavnost" / "objektive Gultigkeit"/ ali celo objektiviteta / "Objektivität überhaupt"/;

(3) - "**veljavnost**" da pomeni tudi "**zavezujočnost**" / "Verbindlichkeit"/ v smislu "splošne veljavnosti" / "Allhemeingültigkeit"/; - (SuZ, 156)

Troje pomenov veljavnosti je po Heideggru zavezano naslednjim nezadostnostim: pomeni nepredvidljivo prehajajo eden v drugega; ne da se jih uporabiti za vodilno interpretacije; Heideggera moti domnevna "objektivna veljavnost" "veljavnosti"; in poslednji razlog distanciranja: pojem **smisla** je za Heideggera v prvi vrsti "**eksistencialni fenomen**", ki je pred novokantovskim dojetjem, in ki šele omogoča izpeljana tematiziranja smisla.

Heidegger poskuša priti po opravljenih analizah in postavitvi "izjave" kot konstitutivne strukture **razumevanja in razlage** do ključne opredelitve ali definicije: "Izjava je sporočujoče opredeljujoče nakazovanje" - "Aussage ist mitteilend bestimmende Aufzeigung" - (SuZ, 156) - In vprašanje: zakaj imamo izjavo za modus razlage, in ali je to upravičeno? Če lahko pritrdilno odgovorimo na vprašanje, velja po Heideggru v njej najti ponovno bistvenostne strukture razlage. Stopnje razvijanj so naslednje: nakazovanje izjave se dogaja že na osnovi tistega, kar se razkriva in razodeva v razumevanju; da izjava ni obnašanje, ki bi lebdelo v praznem, pač pa se zadržuje vedno že znotraj tistega, kar imenujemo "In-der-Welt-Sein".

K izjavi kot opredeljujočemu sporočilu pripada vedno pomenska artikulacija nakazanega; pomeni, da je zavezana formi pojmovnosti. Tisto, kar leži med izjavo in razlago, je vezano na eksistencialno-ontološke modifikacije; vprašanje: "Durch welche existenzial-ontologischen Modifikationen entspringt die Aussage aus der umsichtigen Auslegung?" - (SuZ, 157) - Heidegger opisuje zadevo na naslednji način: "die Als-Struktur" razlage doživi modifikacijo v tem smislu, da postane "die Was-Struktur" izjave: izjava opredeljuje prisotno; kot to pove Heidegger na bolj kompliciran način: vezana je na možnosti artikulacije napotevanjskih odnosov pomenskoti / "Verweisungsbezugen von der Bedeutsamkeit"/; ta odmik od izvirnega "kot" / "Als"/ razlage k tistemu "kot" opredelitve prisotnosti / "Vorhandenheitsbestimmung"/ je prednost izjave. Dvoje je tu pomembno: po eni strani dobi tu izjava možnost čistega nakazovanja, po drugi strani pa utemeljuje svojo zavezanost ontološkemu izvoru v razumevajoči razlagi: "Das ursprüngliche 'Als' der umsichtig verstehenden Auslegung (hermeneia) nennen wir das existenzial-hermeneutische 'Als' im Unterschied vom apophantischen 'Als' der Aussage." - (SuZ, 158) - "Hermeneia" je tu tako postavljena na nivo tistega, kar imenuje Heidegger "ontologische Herkunft", hkrati pa je to tisto bistveno, kar Heidegger stori za sam hermenevtični problem; pozicija **izjave** pa je hkrati pozicija **meje**: po eni strani meri v smer tistega, kar imenuje Heidegger

vmesne stopnje med izjavo in razlago (opisovanje dejanstev, situacij, dogodkov, stanj stvari...), po drugi strani v smer tistega, kar je Otto Friedrich Bollnow imenoval, ali bolje: poimenoval kot **"hermenevtično logiko"** / "Zum Begriff der hermeneutischen Logik", Hph, 100-122/, pri čemer je razvijal naprej idejo tistega, kar je poskušal G. Misch v delu "Lebensphilosophie und Phänomenologie" - (1931), in tisto, kar je za hermenevtično logiko naredil H. Lipps v delu "Untersuchungen zu einer hermeneutischen Logik" - (1938). Utemeljevanje možnosti hermenevtične logike je vezano na Ditheya in njegovo filozofijo življenja: elementarno forma, v kateri je tisto logično lahko utemeljeno, je izraz (Misch), kajti svet, v katerem živimo, je najpoprej "svet izraza" / "Ausdruckswelt"/; izraz poseduje svoj pomen in je skozi ta svoj pomen razumljiv drugim; če je govorica vezana na sporočanje pomenov, zahteva njena strukturiranost formo, ki ima logični karakter. Razumevanje kot razumevanje je tako vezano na dvojne izhodiščnih elementov: na pomene in njihovo logično strukturiranost, ki omogoča sporočilnost smisla večjih pomenskih enot: hermenevtika lahko postane filozofska metoda v strogem pomenu besede zgolj, če zaobseže v proces svojega delovanja in učinkovanja tudi logiko. - Izhodiščna razlika med formalno in hermenevtično logiko bi bila v naslednjem: če se prva vzpostavlja skozi forme pravilnega sklepanja in izpeljevanja, in če je njen interes v prvi vrsti posvečen morfologiji sodbe, je hermenevtična logika zavezana izrazom (življenja), njihovi pomenom in organizaciji njihovega smisla v procesu govorjenja in sporazumevanja in razumevanja. Odločilnega pomena za razvite **ideje hermenevtične logike** je bil filozofski razvoj Hansa Lippsa: če je našel pri Heideggru razvito idejo **hermeneie**, ga je v smer strogosti logičnih razmišljanj vodila Husserlova zahteva iz "Logičnih raziskav"; husserlijska sta tudi naslova njegovih del s tega področja: "Untersuchungen zu einer hermeneutischen Logik" in "Die Verbindlichkeit der Sprache. Arbeiten zur Sprachphilosophie und Logik". Če se je Husserl ukvarjal s problemom "izraza" in "pojma" v tistem smislu, ki naj bi ušel možni psihologizaciji tega fenomena, ali bolje teh fenomenov, ju veže Lipps na eksistenco in njeno obnašanje v svetu življenja; to naj bi pomenilo naslednje: **ne** vrnitev k psihologizmu, ampak k razgrnitvi tistih obnašanijskih modelov eksistence, ki so konstitutivni za človekovo logično obnašanje; logično samorazumevanje eksistenci se dogaja v človekom obnašanju do sveta, obnašanju, ki je jezikovno ustrojeno; tovrstno obnašanje ima karakter spoznanja, prvo stopnjo tega procesa pa postavi Lipps že v samo "videnje" / "Sehen"/. Če je dogajanje eksistence v tem smislu vezano na postopnost / "Existenz vollzieht sich in Schritten"/, mora isto veljati to za abstraktne **logične forme**; prav ta povezava med eksistencialnim samorazumevanjem eksistence in logičnimi formami je tisto, kar bi naj bilo po Lippsu zadostni razlog za obstoj **hermenevtične logike**: na ta način da prihaja le-ta do svojega dejanskega izvora, da s tem razgrinja svoj izvor, da prihaja takó do svojih vnaprejšnjih izhodišč in fiksnih mest / "Vorgriffen"/; vse to pa je najdljivo po Lippsu zgolj znotraj hermenevtične optike. Če so ta mesta in izhodišča hermenevtično najdljiva vnaprej, pa predstavlja posel hermenevtične logike njihovo tematiziranje in osmislitev / "Besinnung"/. Lipps uporablja Heideggrov termin, oziroma bolje eksistencial "tubit": vnaprejšnja nahajljivost / "Befindlichkeit"/ tubiti v svetu, ki je vezana na vnaprejšnje razumevanja, potrebuje eksplicitne hermenevtično-logične osmislitve in samopotrditve. Tako definirano izhodišče vodi pozneje Lippsa skozi različna tematiziranja problema logičnega v zgodovini filozofije; tisto logično vnaprej dano, pa je stvar "nezavednih izvorov" / "der unbewussten Ursprünge"/ - (Hph, 111). Ta situacija pa ima po Lippsu naslednje konsekvence: problem "morfologije sodb" / "Morphologie des Urteils"/ je homologen dogajanju izpolnitve eksistence. - Tako se da po Bollnowu nakazati

pristno eksistencialno osnovo Lippsove logike: "Existenz ist grundsätzlich nicht als ein festes Sein zu gewinnen, sondern nur in dem Vorgang, in dem sie sich immer neu vollzieht." - (HPh, 116) - Nujnostna povezava, ki upravičuje idejo **hermenevtične logike**, bi bila takó naslednja: če je fundamentalni eksistencial **tubiti v svetu, razumevanje**, in če je razumevanje **jezikovno ustrojeno**, velja iskati tisto logično v **jezikovno ustrojenih načinih obnašanja**: te načine obnašanja pa predpostavlja tisto, kar imenuje Hans Georg Gadamer **teorija hermenevtičnega izkustva**. Kontinuiran korak v tej smeri je možen zaradi naslednjih razlogov: Gadamer gradi svojo filozofsko hermenevtiko znotraj trojnostne tradicije: Diltheyevega poskusa, Husserlove zahteve po strogosti fenomenološke deskripcije in Heideggrove analitike tubiti. Ker nas v pričujoči študiji zanima problem "**hermene**" kot **kategorialne forme**, bom na teh mestih izpostavil tisto, kar predstavlja s kategorialnega aspekta osnovo Gadamerjeve filozofske hermenevtike, pri čemer bom pri tem postavljeni pred naslednjo težavo: če je po eni strani našla Gadamerjeva hermenevtika svojo poslednjo ontološko osmiselitev v Heideggrovih eksistencialih, je njena dejanska zgodovinska in strukturna razgrnitev vezana na tradicijo oblikovanja in izoblikovanja hermenevtičnih kategorij. Nas zanima v tem kontekstu **kategorialni** aspekt hermenevtičnega izkustva.

Če je razumevanje kot razumevanje izhodišče hermenevtičnega izkušanja in dojemanja sveta, je izhodiščno ujetu pri Gadamerju v trojnostno vnaprejšnost: **zgodovinskost, vnaprejšnjo strukturo razumevanja** in v **hermenevtični krog**; ta vnaprejšnost pa je ontološko zavezana jeziku, in to zopet na trojni način: jezik predstavlja po eni strani **medij hermenevtičnega izkustva**, je hkrati tisto **dejansko zgodovinsko v njem**, naznačuje pa tudi **horizont hermenevtičnega izkušanja sveta**.

Če zveni naznačitev zgodovinskosti razumevanja kot nekaj samo po sebi razumljivega pa je njen hermenevtično produktivni karakter pri Gadamerju razvit v smer, ki mejo samorazumljivosti prestopa: princip **učinkujoče zgodovine** / "Wirkungsgeschichte" / in **zgodovinsko-učinkujoča zavest** / "wirkungsgeschichtliches Bewusstsein" / to nakazujeta. - Težave pri razumevanju tistega, kar označuje Gadamer kot "Wirkungsgeschichte", se začenjajo pri običajnem pomenu te skovanke: zgodovina učinkovanja (smisla) določenega teksta. - Če poskušamo tu izhodiščno nakazati tisto, kar hoče Gadamer s to kategorijo uveljaviti: dvoje stvari je postavljeno pod vprašaj: po eni strani zgodovinski objektivizem, po drugi strani linearnost zgodovinskega učinkovanja smisla; kategorija "učinkujoče zgodovine" bi tako pomenila naslednje: pri vsaki postavitvi vprašanja tradiciji součinkuje nekaj, kar uhaja neposrednosti spraševanja; tisto, kar uhaja neposrednosti spraševanja je ujetu v "**hermenevtično situacijo**"; če je učinkujoča zgodovina tisto, kar v hermenevtični situaciji soigra, pa ni tematizirano, je zgodovinsko-učinkujoča zavest tisto, kar tisto netematizirano spravlja v jasno luč: zgodovinsko-učinkujoča zavest je najpoprej zavest hermenevtične situacije. - (WuM, 285) Hermenevtična situacija implicira ujetost v hermenevtični horizont, ta horizont pa se skozi dogajanje razumevanje tradicije staplja s horizontom razumevanega teksta. Princip učinkujoče zgodovine jemlje na znanje, da je dogajanja zgodovinsko- učinkujoče zgodovine vezano na stapljanje domnevno med seboj ločenih horizontov. Zato naslednja opredelitev razumevanja: razumevanje je proces stapljanja domnevno med seboj ločenih horizontov. - (WuM, 289) - Če je zgodovinskost razumevanja vezana takó na hermenevtično situacijo, in če implicira hermenevtična situacijo določeno vnaprejšnost razumevanja, je ta vnaprejšnost konkretno vezana na **vnaprejšnje sodbe** / "Vorurteile" / kot produktivne vnaprejšnje sodbe, ki jih Gadamer jasno razločuje od predsodkov, ki blokirajo prces produktivnega razumevanja. Vezanost na določene vnaprejšnje

sodbe razgrinja nadalje vezanost na določene **vedenjske avtoritete**, ki kot take sokonstituirajo hermenevitično situacijo. - Hermenevitično situacijo tako obvladuje model **hermenevitičnega kroga**: krog v procesu razumevanja dobi tako pozitivni karakter: ni več "circulus vitosus", ampak tisto, kar sam proces razlage sploh šele omogoča in kar spravlja do jasne zavesti tisto, znotraj česa sije sploh šele moči zagotoviti možnost raziranja **hermenevitičnega smisla**. - Tako postavljena in razumljena hermenevitična situacija spravlja na dan, da razumevanje kot razumevanje ni toliko dejanje subjektivitete kot sestop v dogajanje tradicije. - Če je zavezujoč v procesu razumevanja hermenevitični krog kot pogoj možnosti posredovanja razumevnega razumevajočemu, če pomeni to hkrati soprisotnost součinkovanja najmanj dveh součinkujočih horizontov, se kot neposredna relacija med tema dvema entitetama vzpostavlja tisto, kar označuje Gadamer kot "časovni razmak" /"*Zeitenabstand*"/, za naslednjim poudarkom: časovni razmak med tekstom in interpretom ni postavljen v negativnem smislu kot ovira za ustrezno razumevanje, pač pa je tematizirana njegova pozitivna stran: ni ovira za razumevanje, pač pa šele vzpostavlja odnos, znotraj katerega lahko prihaja do dejanskega razločevanja med **vnapijnjimi sodbami** kot pogoji možnosti razumevanja in **predsodki**, ki to razumevanje onemogočajo. - Če je to en aspekt tistega, kar se hermenevitično imenuje **časovni razmak**, se znotraj njega dogaja tudi tisto, kar bi lahko imenovali soprireenost razmerja med **deli** in **celoto**: celoto razumevamo skozi dele in dele skozi celoto, pri čemer se sam ta proces začne s tistim, kar imenuje Gadamer "**anticipacija smisla**" /"*Antizipation des Sinnes*"/ - (WuM, 275) - Anticipacija smisla predpostavlja vnaprej menjeni smisel celote, katerega korekcija predpostavlja analizo delov. Naslednje: anticipacija smisla, ki vodi naše razumevanje, ni tako dejanje subjektivitete, pač pa je soprireena dejanstvu naše povezanosti s tradicijo. Še pomeni: ne stopamo sami v odnos s tradicijo izročila, pač pa smo vedno že vnaprej postavljeni v tisto, kar imenuje Gadamer "**Überlieferungsgeschehen**" - "**dogajanje izročila**"; krog v procesu razumevanja med celoto in deli tako ni metodični krog, pač pa opisuje, nakazuje in nas postavlja znotraj "ontološkega strukturnega momenta razumevanja".

Nadaljnji aspekti smisla hermenevitičnega kroga: sam krog anticipira tisto, kar je kot hermenevitična konsekvencia kot "**Vorgriff der Vollkommenheit**", ki vodi kot formalna predpostavka razumevanje: "Naznačuje to, da je razumljivo samo tisto, kar predstavlja dejansko popolno enotnost smisla." - (WuM, 278) Ta (po)polna enotnost smisla je tu vsebinsko opredeljena /"*inhaltlich bestimmt*"/: predpostavlja po eni strani **emanentno enotnost smisla**, ki vodi branje, po drugi strani je razumevanje tistega, ki bere, skoz in skoz orientirano ob, kot pravi Gadamer, transcendentnem smislu, ki je vezan na vnaprejšnje razumevanje stvari. - Takšen odnos potegne za seboj naslednjo hermenevitično kategorijo (Gadamer veže hermenevitične kategorije na Heideggrove filozofske eksistenciale), ki eksemplificira **pripadnost** /"*Zugehörigkeit*"/ razumevajočega tradiciji. - Vnaprejšnjost intendiranega smisla in sam proces realizacije razumevanje kot sopripadnosti tradiciji implicirata tisto, kar označuje Gadamer kot **problem aplikacije**; tisto, kar poskuša v tej zvezi razviti, je, da ni aplikacija nekaj, kar bi vodil kak zunanji aspekt razumevanja, pač pa da je sestavni del **hermenevitične situacije**: hermenevitično razumevanje kot razumevanje jemlje na znanje, da govori izročilo vedno že v našo sedanost; aplikacija tu tako ne pomeni vnaprejšnjega objektiviranja smisla in njegove poznejše uporabe, pač pa zadeva pristnost našega predajanja **igri**, ki se sproža med izročilom in živo sedanostjo. **Aplikacija** bi naj bila také opredeljena takole: ni nekaj, kar naj bi kot poznejše pomenilo uporabo razumljenega smisla, pač pa predstavlja sama kot taka šele dejansko razumetje tistega, kar bi naj bil nek

tekst za nas. V tem smislu je (raz)umevanje po Gadaerju način **učinkovanja** /"Wirkung"/ in tudi samo sebe razume kot **učinkovanje**.

Samo dogajanje razumevanje in proces konstitucije smisla kot delovanja zgodovinsko-učinkujoče zavesti je vpeto v tisto, kar imenuje Gadamer **struktura hermenevtičnega izkustva**; ustrezna pojasnitev te strukture zahteva razložitev med izkustvom kot izkustvom in **bistvom hermenevtičnega izkustva**. Dvoje razlik hoče Gadamer v tej zvezi v prvi vrsti naznačiti: razliko, ki jo vzpostavlja hermenevtično izkustvo nasproti tistemu, kar je Hegel razumel kot **znanost izkustva zavesti**, in razliko, ki vzpostavlja hermenevtiko nasproti **naravoslovnemu pojmu izkustva**. Če govori o bistvu hermenevtičnega izkustva, se mu tisto bistveno izhodiščno razodeva v **notranji zgodovinskosti** /"innere Geschichtlichkeit"/ **izkustva**, ta notranja zgodovinskost izkustva pa je vezana na zgodovinskost tubiti /"des Daseins"/. Tako opredeljuje naravo hermenevtičnega izkustva tisti model zgodovinskosti, ki ga je Heidegger v "Biti in času" pripisal sami "biti tubiti", samo razumevanje pa pomeni nadalje zasnitek tubiti nasproti vsakokratni možnosti "biti-v-svetu". - (SuZ, 387)

Tako orientirana in utemeljena zgodovinskost razumevanja bi naj po Gadamerju omogočila, da ne bi hermenevtično izkustvo kot hermenevtično izkustvo doživelo objektivistične metodološke skrajšave. Če je hermenevtično izkustvo kot pristno izkustvo izkustvo svoje lastne zgodovinskosti in kot tako napoteno na izročilo, pri čemer je samo izročilo hermenevtično opredeljeno kot dogajanje /"Geschehen"/, ni to izročilo zgolj dogajanje, pač pa, kot pravi Gadamer, **jezik** /"die Sprache"/, ki nas nagovarja kot konkretni drugi. - Še nekaj pomeni zgodovinskost hermenevtičnega izkustva: ni se mogoče distancirati od tradicije ali celo postaviti nad njo: resnični smisel tradicije je usvojljiv zgolj skozi spoznanje, da smo sami del te tradicije, ki nam spregovori, če ji postavimo ustrezno vprašanje. - Zastvavitev takšnega vprašanja predpostavlja tisto, kar imenuje Gadamer **odprtost hermenevtičnega izkustva**, vprašanje odprtosti pa je povezano z vprašanjem po **logični odprtosti strukturi odprtosti**. - (WuM, 344) - Vprašanje kot vprašanje dobi takó znotraj analize hermenevtične situacije opredelitev **pojma**; če ima takšno opredelitev, je z njegovim bistvom povezano, da poseduje smisel; smisel pa je tu usmerjevalni smisel. Kot pravi Gadamer: smisel vprašanja je takó smer, znotraj katere je možno dogajanje odgovora /"Antwort"/ kot smislu primerne odgovora. Še nekaj je tu za Gadamerja bistveno: sprožanje vprašanja ni konstitutivno zgolj za razpiranje smisla odgovora, pač pa hkrati za razpiranje **biti** povprašanega; če je dogajanje odgovora vezano na **logos** sporočenega, se tu hermenevtično izkustvo znajde pred svojo poslednjo resnico: ne samó, da je bit, ki jo lahko (raz)umevamo jezik, pač pa je zavezana **logos-u**, hermenevtično izkustvo pa usodi metafizike: če bi naj vpeljala heideggrovske tubiti to preprečila, jo sama resnica medija hermenevtičnega izkustva postavlja ponovno vanjo; ponovno vanjo tudi zaradi tega, ker jezik razodene kot **horizont** hermenevtične ontologije.

Če dobi tako "**hermeneia**" svoj poslednji ontološki fundament, nakazuje Gadamerjevo delo s svojim naslovom ("Resnica in metoda") v smer, ki ostane dejansko zastrta: struktura "**hermeneie**" ni z metodološkega aspekta niti tematizirana niti konceptualizirana; pogled v to smer je odstrl Emilio Betti.

Na tistih mestih, kjer govori Emilio Betti v svojem delu "Teoria generale della interpretazione" o hermenevtični metodologiji, lahko najdemo tisto, kar nas zanima v zvezi z našim problemom "**hermeneie**" kot **kategorialne forme**: če predstavlja odlikovano področje hermenevtičnega metodološkega motrenja **proces razlage**, je tu najdljivo tisto, kar jo strukturira. Betti najpoprej razloči med seboj tisto, kar poimenuje in označi kot teoretske

momente, ki procesu razlage sinhrono součinkujejo. To so: **filološki, kritični, psihološki** in **tehnični**. Filološki moment meri na to, da imamo opraviti z jezikovno strukturanimi tekstom ali smiselnošnim formami in načini obnašanja, katerih razumevanje je vezano na **filološke danosti**; vpeljava kritičnega momenta predpostavlja, da tisto, kar lahko tu označimo kot tekst, ni samoposebi razumljiva danost, pač pa zahteva poprejšnje obdelave, da bi se lahko začel sam proces razumevanja; psihološki moment predpostavlja, da ni potrebna zgolj filološka in kritična rekonstrukcija teksta, pač pa da velja vzeti na znanje tudi, da je tekst strukturiran skozi psihološki model, ki operira skozi zavest avtorja; s strukturalnega aspekta je ključnega pomena tehnični moment, ki je na delu, ko gre za analizo smiselnostne forme kot konstruktivno morfološkega problema, ko gre za dojetje teksta z aspekta njegove specifične logike in oblikovnih zakonitosti. Tem širim momentom je dodan **aksiološki moment**, katerega učinkovanje je vezano na dejstvo, da vrednote niso metafizične entitete, pač pa so soudeležene pri **strukturiranju** smiselnostne forme. – Situacija postavljanja vrednot strukturira sam tekst, in to mora tisti, ki tekst razumeva, vzeti na znanje: situaciji razgrajevanja vrednot ustreza struktura teksta, ki je homologna tej razgraditvi.

Kategorialno soprirejenost teksta in tistega, ki tekst razumeva zaobseže Betti v kánonih hermenevtičnega razumevanja, ki uravnovešajo danost tistega, kar je razumeti, in subjektov poseg v to danost: dvojje kánonov zadeva objekt razumevanja (1. samostojnost objekta in imanenca hermenevtičnega merila, 2. celota in skladnost hermenevtične vrednostne sodbe), dvojje subjekt razumevanja (3. aktualnost razumevanja, 4. prirejenost razumevanja: hermenevtična ustreznost in skladnost). – Kategorialno razvije Betti naprej svojo hermenevtično metodologijo v skladu s funkcijsko osmiselnostjo razlage:

1. **razlaga v funkciji čistega spoznanja** (a - filološka, b - historična),
2. **poustvarjalna razlaga** (a - prevod, b - dramska interpretacija, c - glasbena interpretacija),
3. **normativna razlaga** (a - juristična, b - teološka).

Utemeljitev metodologije zahteva ustrezno spoznavno teorijo; Betti postavi epistemološki problem razumevanja znotraj splošnega problema spoznanja. Tisto, kar je za hermenevtično teorijo spoznanja značilno in hkrati konstitutivno, je, da je **objekt** razumevanja tu postavljen med dvojje **form subjektivnosti**: če je tisto, kar razumevamo, vedno v principu **tekst** (tudi ko gre za smiselnostne forme, ki se nam dajejo na drugačen način), je ena od form subjektivnosti tista, ki je tekst skála, druga tista, ki je na sledi intendiranega smisla; temu mora biti prirejena zahteva hermenevtične teorije spoznanja. Še četrti element nastopa v tem kontekstu: **jezik kot sistem**, jezik kot sistem, ki zaobsega prejšnje **tri forme**; te štiri formalne entitete narekujejo nadaljnjo kategorialno strukturiranje in sistematiziranje: formalno-kategorialni karakter "**hermeneie**" sega takó na štiri področja, ki se diferencirajo naprej v skladu s **petimi momenti**, ki jih je Betti definiral in v skladu s **trema fundamentalnimi tipi razlage**, ki jih je razvil, **kánoni razumevanja** pa imajo v tej zvezi delimitacijski in konstitutivni karakter. – Če je pri Bettiju pojem "**hermeneie**" univerzalno metodološko fiksiran in orientiran znotraj tistega sklopa, ki ga naznačuje oznaka "splošna teorija interpretacije", pa je vsebinski naziv, ki ga daje Betti svojim naziranjem zaobsežen v sintagmi "**hermenevtična fenomenologija**".

Naslednji poskus konceptualiziranja "**hermeneie**", ki nas bo zanimal, gre v smer dvojnostnega tveganja: po eni strani poskuša kategorialno osmiseliti hermenevtični problem takó, da ga univerzalizira z upoštevanjem metodoloških modelov, ki so principiarno vezani na različne filozofske orientacije, takó dojeti postanejo hermenevtični modeli, po drugi

strani se napoti v smer oblikovanja univerzalnega filozofema, in to v tolikršni meri, v kolikršni predpostavi možnost ontologije, ki bi metodi dajala fundament: z neznako naslednjega paradoksa: ta fundament ju tu tisto, kar prihaja na koncu, njene možnost pa je ujeta v mrežo tistega, kar imenuje Ricoeur "prelomljena ontologija": če nam je bit dostopna skozi različne interpretacijske modele v svojo razlomljenosti, nikoli kot cela bit, ali kot bit sama, potem je lahko ustrezen pendant tej ontološki situaciji zgolj implicitna ali prelomljena ontologija. (Paul Ricoeur: "Le Conflit des Interprétations", Paris 1969, Cdi, 23). Zato je rezultat konflikta interpretacij sproščujoč: nobena ontologija ne poseduje več legitimne pravice, da bi položila svojo roko na celoto. Če je kaj paradoks pri tem Ricoeurjevem poskusu, je to poskus zasnutka ontologije kot možnosti v trenutku padca metafizike; če je to "Solidaritet im Augenblick ihres Sturzes" (Adorno), vodi njena dejanskost v tisto smer, kjer opravi delo **diseminacija** nasproti **polisemiji**; lahko bi rekli takole: razlomljeni **lógos**, razlomljena **ontologija**, razlomljena **metafizika**; lahko bi rekli še: razlomljeni **subjekt**, razlomljeni **smisel**. Početje diseminacije predstavlja korak naprej proti robu ali dovršitvi metafizike: če živi hermenevtika à la Ricoeur še vedno iz subjekta interpretacije, proklamira gramatologija nevrnljivi zaton subjekta, ki najde, kot bomo videli pozneje, kot **diseminirana subjektiviteta** zatočišče v sistemih ali sistemu, ki poskušajo biti transmetafizični, če je vztrajanje pri fiksiranem metodološkem modelu še vedno znotraj metafizično vztrajanje.

S kategorialnega aspekta lahko tako najdemo pri Ricoeurju modelne kategorialne konceptualizacije, ki predstavljajo različne kategorialne sklope, ki so vezani na različne filozofske modele; kot kategorialni sklopi so drug drugemu tuji, tisto, kar jih medsebojno povezuje, je hermenevtični interes; osmiselitev "**hermeneie**" se dogaja tu po različnih poteh; in vprašanje: kako oblikovati **órganon**, orodje, metodološki aparat, ki bo omogočal njeno funkcioniranje? Izhodiščno združuje različne modele dvojje pojmov: **interpretacija** in **smisel**, pri čemer je semantična konceptualizacija interpretacije tako postavljena, da stoji nasproti svetu znakov, ki posedujejo po definiciji **dvojni** ali **večkratni smisel**; subjekt razumevanja je eksistenca. Nadalje: za samo tematiziranje **hermenevtičnega polja** pa je odločilnega pomena semantični nivo: vsako ontično razumevanje in ontološko umevanje je vezano na **jezik**, tako da velja iskati v semantiki **centralno os**, okoli katere je strukturirano celotno hermenevtično polje. Če je semantika takó odločilnega pomena, potem velja izdelati tisto, kar imenuje Ricoeur "**semantični vozle hermenevtike**". Nadaljnji moment, ki ga tematizira Ricoeur izhodiščno, in ki operira v različnih hermenevtičnih modelih je čisto določena "**arhitektura smisla**", določena "**struktura smisla**", katere strukturiranost je funkcionalno ujeta v semantiko **razkrivanja in prikrivanja**, ali bolje v semantiko večznačnih ali večpomenskih izraznih form. Te večznačne izrazne forme poimenuje Ricoeur s skupnim izrazom ("**simbolika** la symbolique"). Vsak od hermenevtičnih modelov ugrabi zgolj del pomena, oziroma smisla.

Naslednjo možnost usvojitve pozicije, ki bi posredovala različne filozofske modele razumevanja, konceptualizira Karl-Otto Apel takó, da reaktualizira idejo transcendentalizma skozi sintagmo "transzendentalhermeneutische Ansatz": če predstavljajo posamezni modeli kategorialno strukturirane "**jezikovne igre**", posreduje možnost njihove komunikativno interakcije koncept "komunikacijske forme" (Apel uporablja sintagmo "Kommunikationsgemeinschaft"): na mesto metafizično predpostavljene zavesti nasploh, ki potrebuje metafizično zagotovljeno subjektiviteto subjekta, lahkostopi transcendentalna sinteza jezikovno posredovane **interpretacije** (Karl-Otto Apel: "Der transzendentalhermeneutische Begriff der Sprache", izšlo v "Transformation der Philosophie"

II - Das Apriori der Kommunikationsgemeinschaft, Frankfurt 1973, str. 354); v tem kontekstu dobi tudi sama kategorialna struktura "**hermeneie**" nove razsežnosti; lahko bi rekli takole: ni več izvorno opredeljena skozi dozdevno samoumevno izhodiščno hermenevtično situacijo, v kateri nastopajo tri entitete: tisti, ki razumeva, proces razumevanja in tisto, kar je razumljeno, pač pa dobi novo razsežnost: konstitutiven ni več subjekt razumevanja, pač pa **transcendentalna mreža jezika**. Dvoje nadaljnjih razlikovanj je tu za Aplo bistvenih: ta **mreža** ni dana niti kot znotrajsvetni fenomen niti je ni možno konstruirati kot "semantical framework". Rezultat transcendentalne refleksije pri Aplu tisto, kar imenuje "das Apriori der Kommunikationsgemeinschaft" - "**apriori komunikacijske forme**", resnica hermenevtičnega izkustva pa je zavezana tistemu, kar imenuje intersubjektivno oblikovanje konsenza na osnovi jezikovnega argumentativnega sporazumetja. - (TdPh, 312) Če hoče tako **hermenevtično situacijo** razumeti skozi formo komunikacije, je lahko tisto, kar imenujemo smisel zgolj rezultat vzajemnega učinkovanja - "**Wechselwirkung**". Kaj je s tem doseženo? - Pozicija, katere razvitje ne potrebuje vnaprejšnjih ontoloških postavitev, ne potrebuje reproduktivnega privzemanja ideje kantovske transcendentalne subjektivitete, lahko pogreša jezikovno- analitična in strukturalna dojetja jezikovnega fenomena, lahko pa v nadaljnjem produktivno uporabi nekatere Wittgensteinove ideje, kot so to: "Sprachspiele", "Lebensformen", "Weltinterpretationen". Vse te ideje živijo znotraj tistega, kar imenuje Apel "**transcendentalno-hermenevtični pojem jezika**"; še enostavneje bi lahko zadevo formulirali takole: ostanejo **igre, forme, interpretacije in vzajemna učinkovanja**; tisto najbolj hermenevtično "**hermeneie**", razumevanje in razlaga, pa je ujet v pojem "komunikacijske forme", ki zagotavlja intersubjektivno veljavnost / "Geltung" / **smisla**. Z aspekta kategorialne ustrojenosti Aplovega modela je pri njem ujet **smisel** na dvojnosten način v horizont metafizike: komunikacijska forma predpostavlja **dialog**, ki je hkrati zgodovinsko in metafizično izhodišče "**hermeneie**", in **idejo transcendentalnosti** kot pogoja možnosti oblikovanja regulativnega principa **razumevanja, sporazumetja in razlage**. Važnejše pa je naslednje: ideja komunikacijske forme ne omogoča zgolj legitimnega bivanja različnih hermenevtičnih modelov, pač pa izza **igre moči igre smislov in pomenov**, in s tem hkrati tisto, kar bi lahko poimenovali z oznako **paralelni sistemi smisla**; če je s tem nakazana nestabilnost univerzalnega, ali bolje, domnevnega univerzalnega Smisla, je kljub temu načeta metafizika na pravem mestu. Če se na tem mestu spomnimo verige "kategorialnih form": "techné-póiesis-práxis-dýnamis-phainómenon-lógos-hermeneia-diáphora-íchnos-nóesis noéseos", in mesta, kjer se začne njen vpis, ali bolje tekst, se velja vrniti k nekaterim mestom iz Derridajevga teksta "**Ousia in grammé**": če je pri Heideggru fundamentalno ontološko vprašanje zaobseženo v "**hermenei**" kot "**hermenei**": razkritje ontološke difference je vezano na razumevanje pozabe biti kot pozabe razlike med bitjo in bivajočim in razumevanje izbrisa sledi te razlike, pomeni, da velja misliti hkrati tisto izbrisano in tisto utrto sledi. V tekstu "Anaksimandrov izrek" pomeni to za Heideggra, da prihaja razlika do besede skozi **utrte sledi v logosu**. Če je to "lógos" metafizike, potem pomeni to za Derridaja, da pripadajo vse možne opredelitve in naznake te sledi k metafizičnemu tekstu, ki to sled varuje, in ne k sledi sami. Kot pravi Derrida: sled kot **sama** in **pristna** ne obstaja. Če je sama opredelitev razlike biti do bivajočega metafizična, je lahko, kot pravi Derrida, razlika starejša kot bit sama. - Če so kategorialne forme "rezultat" igre razlik in razlike / "différance", lahko rečemo z Derridajem: onstran biti in bivajočega se diferira ta diferenca, in ta diferenca bi bila takó tista prva ali poslednja sled, misljiva kot vpis, kot pisava.